

Diakonien monipuolinen palveluvirka

Bart J. Koet, Edwina Murphy and Esko Ryökäs (ed.)

Deacons and Diakonia in Late Antiquity. The Third Century Onwards. Wissenschaftliche Untersuchungen zum Neuen Testament - 2. Reihe. Tübingen: Mohr Siebeck 2024. 507 sivua.

Sain ennakkoon tutustuttavaksi merkittävän diakoniaa koskevan tutkimusjärkäleen. Kyseessä on laajan varhaiskirkon diakoneja ja diakoniaa koskevan tutkimushankkeen jälkimmäinen osa, jossa kokonaisuutta tarkastellaan myöhäisantiikin näkökulmasta, eli noin kolmannesta vuosisadasta eteenpäin 500-luvulle asti. Vuonna 2018 ilmestyi hankkeen ensimmäinen artikkelikoelma, jossa asiaa tarkasteltiin varhaisen kristikunnan näkökulmasta eli kahdella ensimmäisellä vuosisadalla.

Tutkimushankkeessa on selvitetty diakonia-sanueen (diakoni, diakonia, diakonissa yms.) käyttöä pääosin antiikin kirkkoisien kirjoituksissa. Mitä sanojen käyttö kertoo diakoniasta, diakoneista ja diakonisoista? Lähes kolmessakymmenessä artikkelissa tutkijat analysoivat tekstejä, jossa käytetään diakonia-sanueen käsitteitä ja selvittävät, mitä niillä tarkoitetaan omissa konteksteissaan. Analysoitavina ovat tärkeimpien kirkkoisien tekstit Origeneesta Gregorius Suureen sekä erilaisia kanonisen oikeuden säädöstekstejä.

Analyysi on perusteellista ja paikoitellen lukijalta edellytetään ainakin auttavaa kreikan ja latinan kielen taitoa. Tulokset ovat minusta uskottavia. Viimeistään tämä tutkimus vahvistaa teesin, että varhaisessa kristillisessä kirjallisuudessa diakonia ei tarkoittanut kirkon karitatiivista tehtävää eivätkä diakonit olleet varhaiskirkon karitatiivisen työn tekijöitä. Esimerkiksi diakonaatin kirkkoisäksi kutsuttu Johannes Khrysostomos liittää diakonaatin vain harvoin osaksi kirkon filantrooppista tehtävää. Tiivistäen voisi sanoa, että varhaisessa kristillisyydessä diakoni tarkoitti kirkon työntekijää, joka teki jonkun, esimerkiksi piispan, valtuuttamana jotain.

Ilmaisu diakonia näyttäisi viittaavaan hyvin laaja-alaisesti ymmärrettyyn palvelutehtävään. Esimerkiksi Jeesus oli Jumalan palvelija tai ihmisten pelas-

tuksen palvelija. Paavali oli Jumalan Sanan palvelija. Jeesuksen oppilaat ovat uuden liiton palvelijoita. Mariaa kutsutaan palvelijaksi. Enkelit ovat Jumalan palvelijoita, mutta ihmiset voivat olla Jumalan tai paholaisen palvelijoita. Yleensä diakonit ovat kuitenkin kirkollisen viran edustajia, ja käsite diakoni viittaa henkilön palvelutehtävään, virkaan tai velvollisuuteen, johon hän on sitoutunut.

Tutkimushankkeen keskeinen kysymys on ollut, mitä diakonit tekivät. Yksi kirjan toimittajista, hollantilainen professori Bart J. Koet, tiivistää johtopäätösluvussa artikkelien tuloksia niin, että diakonit toimivat tiiviissä yhteistyössä piispan kanssa ja tekivät hänen määräyksestään tai hänen mandaatillaan erilaisia tehtäviä. Koetin mukaan alkukirkossa yleinen asetelma piispan ja diakonin välillä on esimerkki jaetusta johtajuudesta, jossa piispan avustaja tekee merkittäviä tehtäviä. Diakoni on siten eräänlainen välittävä työntekijä (go-between), joka toimii korkeamman auktoriteetin palveluksessa. Nykyaikana näitä piispan avustajina toimivia diakoneja voisi verrata ministerien tai piispojen erityisavustajiin, jotka esihenkilönsä valtuuttamina tekevät monenlaisia asioita.

Diakonien käytännön tehtävät olivat vaihtelevia. Niihin sisältyi merkittävässä määrin liturgisia tehtäviä kuten avustamista ehtoollisella ja kasteissa, Raamatun tekstien lukemista ja piispan tai papin puuttuessa jopa saarnaamista. He myös johtivat esirukouksia sekä huolehtivat järjestyksestä jumalanpalvelusten aikana. Diakonit osallistuivat katekumeenien opetukseen ja toimivat erilaisissa palvelutehtävissä. He välittivät viestejä, osallistuivat piispan seurueeseen erilaisilla matkoilla, vierailivat seurakunnissa piispan edustajina sekä toimivat piispan lähettiläinä kirkolliskokouksissa. Usein he vastasivat rahan käytöstä hiippakunnassa. Diakoneja kutsuttiin myös ”seurakunnan silmiksi”, mikä viittaa siihen, että heidän tehtävänään oli raportoida piispalle havaitsemistaan asioista. He välittivät piispan viestejä seurakunnalle. Näiden moninaisten tehtävien joukossa nykypäivän diakonialle ominaiset karitatiiviset tehtävät mainitaan vain harvoin. Niihin sisältyi esimerkiksi ruoan ja rohkaisun toimittaminen kristityille vangeille.

Tutkimusartikkelit osoittavat myös, että diakoniksi voitiin vihkiä sekä miehiä että naisia. Heidän tehtävissään oli kuitenkin jonkinlaisia eroja. Yksi esimerkki on, että naispuoliset diakonit huolehtivat häveliäisyysyistä kastetavista naisista. Käsite diakonissa, joka viittaa naispuoliseen työntekijään, lieinee peräisin vasta 300-luvulta. Diakonisoilta edellytettiin 60 vuoden ikää ja

sitä, ettei heillä enää ollut perhe-elämän velvollisuuksia. Käytännössä lienee tapahtunut niin, että he korvasivat lesket, joilla oli aikaisemmin monenlaisia avustavia tehtäviä kirkossa.

Artikkelit osoittavat, että vuosisatojen kuluessa diakonien tehtävät muuttuivat. Vähitellen kehittyi hierarkkinen rakenne, jossa piispaa avustavista monipuolisista työntekijöistä tuli osa alempaa papistoa, joiden tehtävänä oli avustaa ei vain piispaa, vaan myös pappeja. Myös tehtävät niukkenivat ja ne liittyivät enenevässä määrin avustaviin liturgisiin tehtäviin jumalanpalveluksissa. Tämä kehitys näkyy myöhemmin katolisessa kirkossa niin, että diakonivihkimyksestä tuli yksi askel matkalla kohti pappeutta.

Kari Kopperi